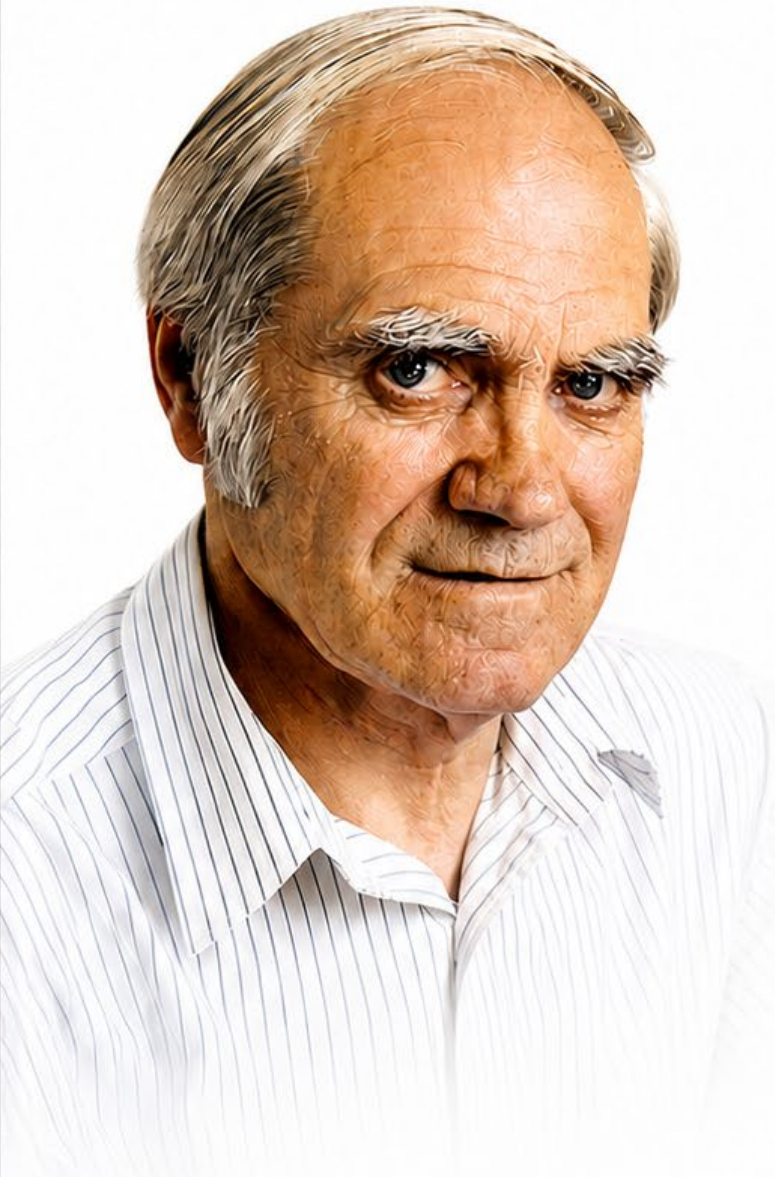

ЗБІРНИК

матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті професора

Івана Пантелійовича Колесника

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ:

ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ

(4 березня 2026 року)

УДК 378.091.3:376.011.3-051]:005.745

Збірник матеріалів круглого столу рекомендовано до друку рішенням Вченої ради факультету спеціальної освіти та соціальної політики Український державний університет імені Михайла Драгоманова (протокол № 6 від 28 квітня 2026 року).

Рецензенти:
О.В. Чеботарьова **–** доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
В.М. Шевченко **–** доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені Миколи Ярмаченка факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

За редакцією:
С.І. Геращенко – кандидата педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Н.В. Бондар – кандидата педагогічних наук, доцента, кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології факультету спеціальної освіти та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

ISBN 978-966-931-357-7

Підготовка фахівців зі спеціальної освіти: від традицій до інновацій: збірник матеріалів круглого столу присвяченого пам'яті професора Івана Пантелійовича Колесника (4 березня 2026 року) / за редакцією С.І. Геращенко, Н.В. Бондар. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2026. 78 с. Електронне видання

УДК 378.091.3:376.011.3-051]:005.745

Повну відповідальність за зміст, підбір, точність наведених матеріалів, цитат, статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен, джерел інформації, орфографію, плагіат та іншу інформацію, яка використана у публікаціях, несуть автори опублікованих праць

ISBN 978-966-931-357-7

© Факультет спеціальної освіти та соціальної політики, 2026
© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2026

факультету, Іван Пантелійович це розумів, але боляче переніс, оскільки довелося залишити посаду декана.

Після трансформації Іван Пантелійович очолив кафедру олігофренопедагогіки. В цей час я неодноразово бував у нього в кабінеті й він завжди з приємністю згадував період свого керування факультетом, у який вклав всю душу, розум та здоров'я. Кафедрою олігофренопедагогіки І. П. Колесник керував до останніх днів свого життя, багато для неї зробив, але тут йому не вистачало організаційного, творчого і наукового простору.

Іван Пантелійович віддавав роботі багато сил та енергії, це впливало на його здоров'я. Одного дня організм не витримав навантаження. Важко було сприймати повідомлення про те, що мій вчитель у тяжкому стані знаходиться в реанімації. Поруч з ним знаходилися його донька та син, через яких я отримував інформацію про його стан. Коли Івана Пантелійовича перевели до палати, кілька разів приїздив до нього, ми спілкувалися, він жартував. Востаннє це було напередодні, коли він відійшов у вічність.

Світла пам'ять моєму декану, наставнику та Вчителю Івану Пантелійовичу Колеснику і низький уклін та велика подяка за все.

Список використаних джерел

1. Гладченко І. В., Супрун М. О. До 75-річчя від дня народження професора І. П. Колесника. Особлива дитина: навчання і виховання, №1, 2017. – С. 87-88.
2. Гладченко І. В., Супрун М. О. Учитель учителів. Пам'яті колеги. Дефектолог, 2017. №11 (131). С. – 25-26.
3. Гладченко І. В., Супрун М. О. Вчитель вчителів (до 75-річчя від дня народження професора І. П. Колесника). Корекційна педагогіка, 2017. - №1. – С. 26-28
4. Гладченко І. В., Супрун М. О. Вчитель вчителів. Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології: Збірник наукових праць: - Вип. 9. ІСП НАПН України, 2018. – С.17-21.
5. Колесник І.П. Супрун М. О. Нарис життя і науково-педагогічної діяльності М. З. Кота (до 75-річчя від дня народження) Корекційна педагогіка, 2017. - №1. – С. 25-26.

Геращенко С. І.
кандидат педагогічних наук,
доцент Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-РЕАБІЛІТОЛОГІВ

Говорячи про інтегративний підхід у підготовці майбутніх учителів-реабілітологів, варто згадати стратегічне бачення Івана Пантелійовича Колесника, який наголошував, що кожне рішення має відповідати запитам суспільства та перспективі професії. Сьогодні актуальним постає питання: чи здатний випускник бути компетентним, міждисциплінарним і соціально відповідальним фахівцем нового покоління? Аналіз навчальних планів 1983-2000 років показав, що ефективна підготовка базувалася на системності, послідовності та інтегрованості змісту, на відміну від сучасної тенденції формального розширення переліку дисциплін без концептуальної узгодженості.

У структурі навчального плану кожної спеціалізації обов'язково було передбачено вивчення основ сурдопедагогіки, тифлопедагогіки, корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки) та логопедії. При цьому йдеться не про фрагментарне ознайомлення з окремими напрямами, а про формування цілісного професійного світогляду, що забезпечує розуміння загальних і специфічних закономірностей розвитку дітей з різними порушеннями та принципів корекційно-реабілітаційної роботи. Така внутрішньосистемна інтеграція змісту навчання створює фундаментальну основу підготовки, формуючи фахівця, здатного мислити комплексно, а не вузькоспеціалізовано.

Починаючи з 1991 року, система спеціальної освіти в Україні перебуває у стані постійних трансформацій. Зміни відбуваються безперервно, а завдання, що постають перед фахівцями, стають дедалі складнішими й багатовимірними.

В сучасних умовах трансформацій в Україні постали нові завдання. У професійному дискурсі спеціальної освіти та корекційно-розвиткових послуг усе частіше звучить поняття «реабілітація». І це не випадково.

Йдеться вже не лише про психологічну, фізичну чи соціальну реабілітацію. Сьогодні дедалі більше осіб різного віку потребують саме освітньої реабілітації – системної підтримки у відновленні, компенсації або розвитку освітніх можливостей, формуванні життєвої компетентності та професійної спроможності.

Таким чином, сучасна спеціальна освіта розширює свої межі, інтегруючи реабілітаційний компонент як невід'ємну складову підготовки фахівців спеціальної освіти.

Сучасні дослідження підкреслюють важливість реабілітаційної педагогіки як методологічної основи нової освітньої парадигми, спрямованої на розвиток життєвих навичок та особистісне становлення здобувачів освіти. Реабілітаційна педагогіка розглядається як міждисциплінарна система, що об'єднує педагогічні, соціально-психологічні, фізкультурно-оздоровчі та медичні компоненти для відновлення функціональних можливостей, корекції порушень розвитку та соціалізації осіб з особливими потребами або психотравмованих. Її ефективне впровадження у підготовку фахівців спеціальної освіти потребує усвідомлення сучасних філософських і світоглядних підходів до феномену інвалідності.

Раніше освіта для осіб з особливими освітніми потребами базувалася на медичній концепції інвалідності, зосереджуючись на порушенні та медичній реабілітації. Сучасний підхід відокремлює інвалідність від суто медичних моделей, розглядаючи її як життєвий досвід, що формується у взаємодії з соціумом. Це призвело до впровадження біопсихосоціальної моделі, яка інтегрує біологічні, психологічні та соціальні фактори та ґрунтується на Міжнародній класифікації функціонування, інвалідності та здоров'я (МКФ).

В Україні ця модель активно застосовується у реформуванні реабілітації та спеціальної освіти, зокрема для оцінки освітніх потреб, удосконалення підготовки педагогів та аналізу викликів медико-соціальних експертних комісій. Таким чином, сучасна система освіти поступово інтегрує біопсихосоціальний підхід і МКФ у практичну діяльність у галузях охорони здоров'я та освіти.

Погляди провідних українських науковців, зокрема В. Синьова та А. Шевцова (2021), щодо підготовки фахівців зі спеціальної освіти є ґрунтовною методологічною основою для інтегративного підходу. З огляду на необхідність виконання завдань реабілітаційної педагогіки, В. Синьов та А. Шевцов (2021) зосереджують увагу у підготовці фахівців, що ґрунтується на системно-синергетичному підході.

Ключовим для роботи вчителя спеціальної освіти (вчителя-дефектолога) та вчителя-реабілітолога є принцип детермінації вторинних порушень психічного розвитку, який базується на фундаментальному положенні Л. Виготського про первинні порушення та вторинні відхилення. Розуміння цього принципу дозволяє фахівцю визначити генезу «особливих освітніх потреб», які виникають із системного біологічно-психолого-соціального ядра. В. Синьов та А. Шевцов (2021) застерігають, що ігнорування ролі біологічного ядра (первинного дефекту) у соціальному розвитку призводить до порушення логічного ланцюга пізнання особливих освітніх потреб, що може знівелювати ефективність всього навчально-реабілітаційного процесу.

Таким чином, інтегративна підготовка має забезпечити фахівця цілісним арсеналом інструментів та методів корекційно-реабілітаційних технологій для застосування індивідуально-диференційованого підходу.

Підготовка вчителів-реабілітологів ґрунтується на принципі детермінації вторинних порушень психічного розвитку, що дозволяє зрозуміти походження особливих освітніх потреб на основі біологічно-психолого-соціального підходу. Інтегративний підхід формує у фахівця міждисциплінарну компетентність, уміння аналізувати освітньо-реабілітаційні ситуації, індивідуалізувати навчальний процес та застосовувати корекційно-реабілітаційні методики. Важливою складовою є діагностика причин дезадаптації, пізнавальних і комунікативних навичок, емоційного стану та компенсаторних можливостей дитини, що забезпечує ефективне планування реабілітаційних заходів. Такий підхід сприяє цілісному розумінню розвитку осіб з особливими освітніми потребами та підвищує ефективність інклюзивної освіти, водночас потребуючи чіткого розмежування ролей між фахівцями.

У межах діяльності інклюзивно-ресурсного центру, вчитель-реабілітолог здійснює комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку осіб з особливими освітніми потребами, надає індивідуальні та групові корекційно-розвиткові послуги, співпрацює з командами психолого-педагогічного супроводу. Оцінка розвитку охоплює фізичну сферу, рухові навички, координацію, рівновагу, швидкість і ритмічність рухів, а також нейропсихологічні механізми регуляції діяльності, сформованість компенсаторних механізмів і провідний канал сприймання. На основі цих даних будуються індивідуальні траєкторії розвитку дітей з особливими освітніми потребами, що забезпечує ефективність корекційно-реабілітаційного процесу.

Важливою складовою державної політики у сфері освіти й соціального захисту є діяльність навчально-реабілітаційних центрів, у яких провідну роль у реалізації реабілітаційних заходів відіграє вчитель-реабілітолог.

Навчально-реабілітаційні центри є важливою складовою державної політики в освіті та соціальному захисті, а ключову роль у реалізації реабілітаційних заходів відіграє вчитель-реабілітолог. Він формує життєві компетентності дитини, навички самостійного життя, готує до трудової діяльності та профорієнтації, проводить індивідуальні та групові корекційно-розвиткові заняття й надає послуги раннього втручання для дітей із комплексними порушеннями розвитку. Працюючи у мультидисциплінарній команді (вчитель-дефектолог, логопед, психолог, фізичний терапевт, ерготерапевт), вчитель-реабілітолог забезпечує цілісність і узгодженість реабілітаційного процесу, тоді як спеціалізовані терапевтичні заходи виконують відповідні профільні фахівці, що потребує чіткого розподілу функцій та координації.

Отже, враховуючи, що переважна більшість користувачів послуг інклюзивно-ресурсних центрів, навчально-реабілітаційних закладів та центрів комплексної реабілітації – це особи зі складними порушеннями розвитку, підготовка вчителів-реабілітологів має базуватися на інтегрованому підході з опануванням основ інших спеціалізацій спеціальності А6 «Спеціальна освіта» як цілісної системи знань. Такий підхід формує професійний світогляд, глибоке розуміння закономірностей розвитку дітей із різними порушеннями та принципів корекційно-реабілітаційної роботи, готує фахівця широкого профілю, здатного мислити системно, працювати в міждисциплінарному середовищі та ефективно реалізовувати професійну діяльність.

Під час розробки кваліфікаційного стандарту слід враховувати розбіжності в посадових інструкціях різних закладів, чітко визначати функції та координуючу роль учителя-реабілітолога, а також забезпечити взаємозв’язок між компетентностями, якістю послуг і нормативними вимогами. Водночас створення ефективної моделі підготовки вчителя-реабілітолога залишається складним багатовимірним процесом, що потребує подальшого наукового та методичного опрацювання.

Список використаних джерел:

1. Синьов, В. М., Колесник, І. П. (2013). Погляд на витоки, минуле, сьогодення та перспективи розвитку вітчизняної корекційної освіти (історико-педагогічний аспект). *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (24), 217-222.

2. Колесник, І. П. (2014). Зв'язок наукової роботи викладачів, студентів, аспірантів і докторантів кафедри психокорекційної педагогіки з діяльністю її наукових шкіл. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (28), 103-110.

3. Колесник, І. П., Берзінь, В. І., & Левицький, В. Е. Соціалізація дітей-сиріт першого року життя з порушеннями психофізичного розвитку.

4. Шевцов, А. Г. (2011). Ортопедагогіка як нова спеціалізація підготовки фахівців з корекційної освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*, (17 (1)), 186-193.

5. Бавольська, О., Літвінова, Н. (2025). Підтримка вчителя-реабілітолога інклюзивно-ресурсного центру осіб молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. *«Вересень»*, *1*(104).